

Иван Вазов

Пред Пирот
Възпоминания от Сръбско-
българската война

На 14 ноември 1885 година аз и новоназначеният пиротски кмет г. Спас Вацов минувахме във файтон сръбската граница, премината вече победоносно, при звуковете на Шуми Марица, от цялата наша млада войска.

Ние тръгнахме от Цариброд с убеждение, че Пирот е в наши ръце, и г. Вацов бързаше да си завземе длъжността (тя бе поверена нему, бидейки пиротчанин) и да тури в ред работите на освободения град. Аз отивах само като любопитен, упоен още от патриотически възторг, зрител вчера на разбиването на неприятеля в лозята на бърдото Погледище при Цариброд.

Пред нас или след нас вървяха файтоните на други граждански лица и любопитни патриоти... Нашия файтон обаче не носеше съвсем безполезни за войната българи: ние влачехме и три каси с патрони, които ни предаде един офицерин на излизане из Цариброд да занесем в Пирот.

Когато минахме Суковската река, пред нас се откри панорамата на хубавото пиротско поле, зелено още през това време, окръжено с венец черни планини. Слънцето грееше високо. Из равнината се чернееха редовете на нашите дружини; те в съгъстен строй напредваха към Пирот, задето беше вече заминал и княз Александър.

Пред нас, на разкаляното шосе, скърцаха на два реда обози с припаси и джепане. Надясно конница вървеше по склона на планината. По тоя склон беше минала и колоната на майора Гуджев, за да се съедини при Пирот с другите ни сили. Още по-рано бе минала харамийската доброволческа чета на майор Паница.

При всичко, че в Цариброд бяхме научили, че Пирот е зет, което ни бе казал и министърът на външните работи Илия Цанов, с когото се видяхме край Цариброд и който пътуваше напред, ние се пак питахме за това срещнатите войници, що отиваха в Цариброд, от които едни потвърдяваха, че сме в Пирот, други не знаеха нищо, а трети даже не отговаряха.

Помня потресното впечатление, което ми произведе един снажен войник на кон – той ездеше тихо. На въпроса ни: – зет ли е Пирот?

– Крушумлия съм! – отговори той болезнено и отмина полека.

Макар че нашия файтон вървеше твърде бавно, поради тежките патронени каси в него, ние застигнахме обозите и бяхме принудени да се отбием и да вървим през нивите, успоредно с шосето: то бе заприщено по цялата си дължина с волски кола, карани от селяни, под надзора на войници.

Между това цялата равнина бе почерняла от войска, отивайки с

развени знамена за Пирот.

Той отстоеше вече от нас нещо на два километра. Виждахме хубаво по-високите сгради, черквите, кулата му, която рисуваше мрачния си силует в небето.

До тоя час никакъв гърмеж пред нас не бе се чул, ни около Пирот, ни по околните висоти, по което да се познае присъствието на неприятеля. Това свидетелствуваше, че той е напуснал града и заминал по посока на Ниш, без да се опита вече да се опре на нашата войска.

Но внезапно пред нас, там пред Пирот, се запушиха няколко валчести бели облака, после въздухът се разтресе от топовни гърмежи.

После нови валчести бели облаци, на права линия, се показаха по склоновете на Кел-Таш и нови гърмове раздраха заглушително въздуха.

Ние се спряхме.

Един офицерин от обоза ни обясни, че това са наши батареи, които стрелят зад Пирот, върху забележен някъде неприятел.

Додето разправяше това, едно тъмно нещо изфуча из въздуха и падна недалечно от нас в нивята.

– Какво бе това? – попитахме зачудено.

– Граната – отговори офицерът, също зачуден.

В същото време около нас западаха в мокрите бразди на нивята някакви неща с глухо пляскане, като повдигаха кал и пръст там, дето падаха.

Това бяха пак гранати. Те ни се прашаха от белите облачета, които виждахме пред и около Пирот.

Въздухът заехтя от гърмове.

Около нас се цопаха в нивята с глух плясък гранати, които се не пръскаха поради мекотата на почвата.

Зад дънерите на големите върби край пътя няколко уплашени селяни и селянки, случайно пътуващи тогава, търсеха подслон.

Една нова граната падна сред обоза в джепането. По щастие и тя се не пукна, инък пакостта би била ужасна.

Стана голяма тревога при обоза. Чуха се уплашени викове и команда да се повърне обоза назад, нещо, което беше невъзможно. Войските на полето също се дръпнаха бързишком назад. Видяхме из лозята, че една група конници препускаха в галоп, спасявайки се от сръбските гранати. На един конник падна фуражката и той я остави. После се научих, че това е бил княз Александър със свитата си. Офицеринът, който изгуби шапката си, беше капитан Тянков, генералщабен офицер. Сръбските батареи продължаваха да засипват полето с гранати, а от наша страна

никакъв ответ не им се даваше. Българската войска беше попаднала в една засада, не очаквайки тоя ненадеен огън от неприятеля, когото поради мълчанието му дотогава беше помислила, че е избягал. Нашето положение също беше твърде опасно: на всеки миг една сполучила граната можеше да запали джепането и да хвърли на въздуха всичко.

Нашите другари се отдалечаваха вече храбро към Цариброд начело с министра; но нашият файтон, претоварен с тежките каси, бе затынал в една нива и не можеше да се помръдне. Да изфърлим касите, считаме престъпно, а да пътуваме с тях не можехме! Едва с много мъка и молби убедихме войниците да ги приемат и претоварят на волските кола и ние тогава можахме да се замъкнем назад. Заедно с нас се зазавръща, в една голяма разбърканост, и обозът. Викове, скърцане, трошене на колелета, мучене на изплашени волове, шуране на войници, смутня невъобрази-ма! А топовете сè гърмяха.

Това беше пиротската изненада!

Да би бил неприятелят по-смел, да излезеше из окопите си и да ни нападнеше – тая паника би се превърнала на катастрофа, една катастрофа, в която би се погребала славата на Сливница и войската ни!

Нека разправят историците на тая война по какво непростително нехайство на разузнавателната служба, по каква престъпна слепота беше се измамила нашата войска, вървейки по това открито поле в съгъстени редове, почти в церемониален марш, пред тайно насочените деветдесет неприятелски топове, беше се вмъкнала в тая примка и тя, и княз, и изходът на войната!

Българският бог обаче бдеше над България. Неприятелят не се ползува от грешките ни и остана в позициите си, той се задоволи само да ни причини вреди в човешки жертви, повече отколкото дадохме при самата Сливница!... Подир първото смайване и смущение нашата войска се съвзе и даде юнашки отпор на сърбите: нашите батареи направиха да млъкнат сръбските.

Тия обстоятелства по-после узнахме, а тогава, напредвайки позорно към Суков мост, мислехме, че се е случила една страшна непоправима беда с храбрата ни войска, в редовете на която бяха и мои двама братя...

Притъмняло вече беше, когато приближихме Суков мост. Гърмежите бяха отдавна престанали. Рогът на бледата месечина се подаде над кръгозора. Зад нас остояше всичката българска войска в един дълбок мрак, а гробната тишина, която се въцари в пиротско поле, беше твърде злоеща и страшна... Нашите български сърца примираха от безпокойство и мъка, защото предполагаме, че се е случило зад нас нещо ужасно...

Когато по едно време пак се извърнахме неволно назад, къде Пирот се чу един заглушителен пукот и веднага един грамаден и висок стълб от пламъци се възнесе в тъмното небе. Няколко секунди тоя огнен стълб осветляваше въздуха и околните бърда, като заслепяваше очите ни с едно злокобно, адско сияние, което ни направи да потреперим от ужас: дали тия адски и коварни пламъци не поглъщаха стотини наши братя?

Пламъците се изгубиха и пак се въдвори дълбокия мрак.

Ние пристигнахме посреднощ в Цариброд сломени физически и нравствено...

Сутринта узнахме с облекчено сърце от какво били тия пламъци: сърбите подпалили старата пиротска крепост с джепането, за да не падне в неприятелски ръце, като видели, че не ще одържат Пирот пред нашия натиск.

Пирот действително падна още същия ден (15 ноември) в наша власт и г. Вацов от Цариброд се повърна да завземе кметската си длъжност...

София, 1900

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Надежда Владимирова

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4203>]